

АНАЛІЗ ПРОБЛЕМНИХ І ВИХОВНИХ СИТУАЦІЙ НА ЗАНЯТТЯХ З ІНОЗЕМНОЇ МОВИ ТА ЇХНЯ РОЛЬ У ПРОЦЕСІ ПОДОЛАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ БАР'ЄРІВ

У статті висвітлено проблему подолання педагогічних бар'єрів студентів через здійснення на заняттях з іноземної мови аналізу проблемних і виховних ситуацій. Наведено поради щодо ефективної організації та проведення на заняттях аналізу проблемних і виховних ситуацій із метою формування вмінь студентів долати і попереджати педагогічні бар'єри. Розкрито питання вимог щодо їхньої організації і проведення. Запропоновано приклади проблемних і виховних ситуацій для індивідуального аналізу, в парах і групах. Наведено й обґрунтовано результати, отримані завдяки організації й проведенню на заняттях з іноземної мови зі студентами аналізу проблемних і виховних ситуацій з метою подолання педагогічних бар'єрів.

Ключові слова: *проблемна ситуація, виховна ситуація, студенти, педагогічні бар'єри, вищий навчальний заклад.*

В статье освещена проблема преодоления педагогических барьеров студентов через осуществление на занятиях по иностранному языку анализа проблемных и воспитательных ситуаций. Приводятся советы относительно эффективной организации и проведения на занятиях анализа проблемных и воспитательных ситуаций с целью формирования умений студентов преодолевать и предупреждать педагогические барьеры. Раскрываются вопросы требований относительно их организации и проведения. Предлагаются примеры проблемных и воспитательных ситуаций для индивидуального анализа, в парах и группах. Приводятся и обосновываются результаты, полученные благодаря организации и проведению на занятиях по иностранному языку со студентами анализа проблемных и воспитательных ситуаций с целью преодоления педагогических барьеров.

Ключевые слова: *проблемная ситуация, воспитательная ситуация, студенты, педагогические барьеры, высшее учебное заведение.*

In the article the problem of overcoming of students' pedagogical barriers through realizing at the classes of foreign languages the analyses of problem and educational situation is described. The advice as for effective organization and carrying out at the classes the analyses of problem and educational situation with the aim to form students' skills to prevent and overcome pedagogical barriers is given. The problems of demands of their organization and carrying out are revealed. The examples of the problem and educational situations for individual analyses, in pairs and in

groups are suggested. The results received due to organization and carrying out the analyses of problem and educational situation at the foreign language classes with the aim to overcome pedagogical barriers are provided and grounded.

Key words: *problem situation, educational situation, students, pedagogical barriers, higher educational establishment.*

Постановка проблеми. Практика вищої школи засвідчує, що в навчальному процесі вищого навчального закладу існує ще не вирішена суперечність між наявністю великої кількості різноманітних педагогічних бар'єрів і відсутністю науково обґрунтованих й експериментально перевірених шляхів їхнього подолання. Так, дані проведеного пілотажного дослідження серед студентів і викладачів 1-3 курсів факультетів іноземної філології, російської мови та світової літератури, українського мовно-літературного та історичного Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди (усього опитано 485 осіб) засвідчують, що негативний вплив бар'єрів змісту і форм навчального процесу відчують близько 90% опитуваних; бар'єри спілкування є проблемою для 96% респондентів; із психофізіологічними бар'єрами стикаються 75%, з емоційними – 77% опитуваних. Не менш негативно впливають на діяльність студентів такі групи педагогічних бар'єрів, як сенсові, інформаційні, оцінні, дисциплінарні, організаційні, мотиваційні тощо. Водночас, аналіз наукової літератури з проблеми педагогічних бар'єрів [1; 2; 4; 7; 9; 13] дає підстави свідчити, що попри значну увагу вчених до означеної проблеми та наявність результатів дослідження окремих її аспектів (суті бар'єрів, їхніх функцій, особливостей тощо) проблема саме подолання педагогічних бар'єрів не була предметом спеціального дослідження, адже наукових праць, у яких розкривалися б питання шляхів, методів, засобів подолання педагогічних бар'єрів не виявлено.

Заняття з іноземної мови, зокрема англійської, являють у цьому аспекті особливий інтерес, адже, з одного боку, специфіка дисципліни збільшує вірогідність появи педагогічних бар'єрів, зокрема бар'єрів спілкування, інформаційних тощо, проте, з іншого боку, мають великий арсенал можливостей і шляхів подолання педагогічних бар'єрів.

Метою статті є розкриття питання подолання педагогічних бар'єрів у процесі організації і проведення аналізу проблемних і виховних ситуацій зі студентами на заняттях з іноземної мови.

Основна частина. З метою розвитку вмінь студентів попереджати і долати педагогічні бар'єри такі, як аналізувати ситуацію і розпізнавати можливість виникнення педагогічних бар'єрів, виявляти педагогічні бар'єри, адекватно їх сприймати, встановлювати причину існування педагогічних бар'єрів, швидко знаходити конструктивні шляхи їхнього подолання тощо, можна створювати та разом зі студентами аналізувати проблемні виховні ситуації. Проте для того, щоб у процесі аналізу ситуацій у студентів дійсно формувались уміння попереджати та долати педагогічні бар'єри, важливо дотримуватись певних вимог.

По-перше, для аналізу доцільно обирати такі ситуації, які є актуальними, значущими, життєвими для студентів, що реально трапляються в їхньому житті. Звертаємо увагу, що якщо залучати студентів не тільки до аналізу готових ситуацій, а й до їхнього безпосереднього створення, спираючись на їхній досвід навчання у вищому навчальному закладі, то це сприятиме запобіганню появи бар'єрів, пов'язаних із відсутністю у студентів інтересу, стимулу, з їхнім перенавантаженням, перевтомою тощо. Наведемо приклади ситуацій, які можна використовувати для аналізу.

Зазначимо при цьому, що перевагою проведення аналізу проблемних ситуацій є те, що це дозволяє організовувати індивідуальну роботу студентів, їхню роботу в парі, у групі.

Так, для індивідуального аналізу студентам можна пропонувати ситуації:

- Ваш одногрупник(ця) постійно боїться отримати погану оцінку, навіть коли він/вона знає навчальний матеріал досить добре. Проаналізуйте ситуацію. Що Ви можете поради, аби допомогти йому/їй?
- Уявіть себе викладачем вищої школи. Ваші студенти не можуть впоратися з великим обсягом навчальної інформації і швидкими темпами навчання, проте навчальна програма вимагає від Вас і студентів усе робити вчасно. Проаналізуйте ситуацію. Який Ви можете запропонувати вихід із проблеми?

Для проведення аналізу в парах студентам можна пропонувати такі проблемні ситуації:

- Ваш викладач дав Вам із партнером домашнє завдання: зробити доповідь за певною темою. На жаль, Ви не змогли цього зробити, оскільки у Вашій університетській бібліотеці не було необхідного навчального матеріалу, а піти до іншої бібліотеки у Вас не було часу. Проаналізуйте ситуацію разом із партнером. Який Ви можете запропонувати вихід?

- Один із Ваших одногрупників завжди надто сором'язливий і невпевнений у собі. У нього проблеми зі знаходженням нових друзів. Проаналізуйте ситуацію разом із партнером. Що Ви обидва можете йому порадити, аби впоратися з проблемою?

- Один із Ваших одногрупників скаржиться: «Мене постійно критикує мій викладач. Окрім того, я не можу навчатися на одному рівні з групою, оскільки я навчаюсь повільно». Проаналізуйте ситуацію разом із партнером. Що Ви обидва можете йому порадити, аби впоратися з проблемою?

- Ваш одногрупник скаржиться: «Моя найгірша проблема в тому, що я завжди занадто хвилююсь кожного разу, коли я думаю про тести або іспити. Я думаю, що їх не складу. Ці думки приводять до того, що я забуваю те, що вивчив». Проаналізуйте ситуацію разом із партнером. Що Ви обидва можете йому порадити, аби впоратися з проблемою?

Аналізувати проблемні і виховні ситуації студенти мають змогу, працюючи у групах. Наведемо приклади таких ситуацій:

- Ваша група має постійні суперечності з одним із викладачів, оскільки Ви всі думаєте, що він/вона вимагає від Вас дуже багато й уважає Вас ледарями. Проте Вам доведеться займатися з цим викладачем до кінця семестру і складати йому іспит. Проаналізуйте ситуацію у групі. Спробуйте знайти вихід із проблемної ситуації.

- У Вашій групі склалися дві підгрупи, що постійно мають конфлікти. Проаналізуйте ситуацію. Що б Ви могли порадити лідерам цих двох підгруп?

По-друге, для того, щоб у процесі аналізу ситуацій у студентів формувались комунікативні уміння, а також уміння запобігати й долати педагогічні бар'єри, на допомогу студентам на заняттях з англійської мови доцільно пропонувати словосполучення, фрази, вислови, які б використовувалися ними при аналізі проблемних і виховних ситуацій. Найуживанішими словосполученнями можуть виступати: у неї/нього проблеми з... – she/he's been having problems with....; він/вона звик(ла) до..., але зараз... – he/she used to/would/would never..., but now....; треба почати з... – to start with....; реальна проблема це... – the real problem is...; проблема в тому, що... – the trouble is...; жахлива річ у тому, що... – the awful thing is....; ще одна проблема це... – and another problem is...; ще одна річ, що його турбує це... – and another thing that worries him/her...; вона/він не може покласти край ситуації... – she/he can't put an end to the whole situation...; це як «битися головою об стіну»... – it's like banging his/her head against a brick wall...; Їй/йому слід... – she/he should/ought to...; якщо б я був на його місці... – if I were him/her, I'd...; їй/йому краще... – she/he'd better...; я б порадив йому/їй... – I'd advise him/her to...; я думаю (не думаю), що йому/їй слід... – I (don't) think he/she should...; чому б йому/їй не... – why doesn't he/she...?; було б розсудливим, якщо б ... – it would be more reasonable to...; в подібній ситуації... – in a situation like that....; у такому разі... – in case like that...; йому/їй необхідно спробувати... – he/she could try...

У процесі проведення аналізу проблемних ситуацій студенти визначають їхню причину, суть, разом намагаються віднайти оптимальний вихід, рішення, що в майбутньому дозволить їм не тільки долати подібні бар'єри, а й передбачати їхнє виникнення, тобто вони водночас набувають досвіду запобігання й подолання педагогічних бар'єрів. Можна пропонувати для аналізу ситуації, у процесі яких студенти мають поставити себе на місце викладачів, що сприяє розвитку їхніх емпатійних умінь (інтуїтивного розуміння емоційного стану інших членів групи, створення емоційної близькості й теплоти з ними, усвідомлення думок і почуттів інших тощо), що сприятиме подоланню бар'єрів спілкування.

Про ефективність використання цього методу у процесі подолання педагогічних бар'єрів свідчать результати, котрі отримано на заняттях з англійської мови зі студентами і наведено у таблицях 1-3.

Таблиця 1

Динаміка розвитку вмінь долати педагогічні бар'єри (%)

Уміння	Експериментальна група, кількість осіб			
	ЕГ (213)			
	До експер.		Після експер.	
	Дост.	Недост.	Дост.	Недост.
розпізнавати й виявляти педагогічні бар'єри	14,9	85,1	57,9	42,1
адекватно сприймати педагогічні бар'єри	26,6	73,4	52	48
контролювати почуття, поведінку, емоції	17,9	82,1	50,6	49,4
встановлювати причину існування педагогічних бар'єрів	11,6	88,4	51,7	48,3
знаходити конструктивні шляхи подолання педагогічних бар'єрів	10,4	89,6	57	43

Таблиця 2

Динаміка розвитку вмінь попереджати педагогічні бар'єри (%)

Рівні	Експериментальна група, кількість осіб	
	ЕГ (213)	
	До експер.	Після експер.
Достатній	18,35	54,35
Недостатній	81,65	45,65

Динаміка розвитку емпатійних умінь (%)

Рівень	Експериментальна група, кількість осіб		
	ЕГ (213)		
	До експер.	Після експер.	Приріст
Високий	10,4	18,3	+7,9
Нормальний	53,6	79,9	+26,3
Низький	36	1,8	-34,2

Аналізуючи динаміку рівнів сформованості умінь попереджати й долати педагогічні бар'єри студентів, їхніх емпатійних умінь було виявлено позитивні зміни. Пояснюється це тим, що у процесі аналізу проблемних і виховних ситуацій на заняттях з англійської мови студентами обговорювались найактуальніші педагогічні бар'єри, визначались їхні причини, шукались шляхи їхнього запобігання і подолання, тобто студенти набували практичного досвіду.

Варто наголосити, що зазначена робота має свої переваги, оскільки, по-перше, дозволяє застосовувати різні види навчальної діяльності, що урізноманітнює навчальний процес і сприяє подоланню бар'єрів перенавантаження, втоми тощо. По-друге, дає можливість зробити висновки щодо того, які саме педагогічні бар'єри є актуальними для суб'єктів навчання сьогодні.

Висновки. Таким чином, проведення аналізу проблемних і виховних ситуацій сприяє розвитку в студентів умінь попереджати й долати педагогічні бар'єри, а також комунікативних, емпатійних умінь, що стає передумовою подолання емоційних, психофізіологічних бар'єрів і бар'єрів спілкування. Розвиток активності, ініціативи, а також інтересу студентів до процесу навчання, що виникає під час проведення аналізу проблемних і виховних ситуацій на заняттях з іноземної мови, стає передумовою подолання бар'єрів змісту і форм навчального процесу, дисциплінарних, організаційних, сенсових, мотиваційних тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Антонов Г.В. Педагогічні засади запобігання і розв'язання конфліктів у навчально-виховному середовищі вищого навчального закладу: дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.04 / Антонов Геннадій Валентинович. – Х., 2005. – 198 с.
2. Барвенко О.Г. Психологические барьеры в обучении иностранному языку взрослых: дис. ... кандидата псих. наук: 19.00.07 / Барвенко Ольга Григорьевна. – Ставрополь, 2004. – 230 с.
3. Бодалев А.А. Личность в общении. Избранные труды / А.А. Бодалев. – М. : Педагогика, 1983. – 271 с.
4. Болтунова Г.М. Формирование готовности учителя к разрешению конфликтных ситуаций в педагогическом процессе / Г.М. Болтунова // Оптимизация и интенсификация педагогического процесса в вузе и школе. – Ишим, 1994. – С. 61–62.
5. Борисенко С.Б. Методы формирования и диагностики эмпатии учителей: дис. ... кандидата пед. наук : Борисенко Светлана Борисовна. – Л. : 1988. – 196 с.
6. Васильєва М.П. Формування комунікативних умінь як компонента педагогічної культури майбутнього вчителя : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.01 “Загальна педагогіка та історія педагогіки” / М.П. Васильєва. – Х., 1997. – 23 с.
7. Волкова Н.П. Проблема запобігання конфліктам у педагогічному колективі / Н.П. Волкова // Педагогіка і психологія формування творчої особистості: проблеми і пошуки : Зб. наук. праць. – Запоріжжя, 2007. – Вип. 46. – С. 34–40.
8. Кузнецова І.В. Педагогічні умови формування емпатійної культури студентів вищих медичних навчальних закладів: дис. ... кандидата пед. наук: 13.00.04 / Кузнецова Ірина Василівна. . – Х., 2004. - 205 с.
9. Лупьян Я.А. Барьеры общения, конфликты, стресс... / Я.А. Лупьян. – Минск : Высшая школа, 1988. – 233 с.
10. Палахов А.Г. Типология психологических трудностей в педагогической деятельности учителя / А.Г. Палахов // О путях повышения эффективности труда учителя. – М., 1989.

11. Седашева С. Педагогічна взаємодія викладачів і студентів у навчальному процесі вищого навчального педагогічного закладу / С. Седашева // Гуманізація навчально-виховного процесу. – 2007. – № 38. – С. 154–156.
12. Симонова Л.А. Оптимизация учебно-воспитательного процесса в народных университетах / Л.А. Симонова. – Л., 1984. – 16 с.
13. Шакуров Р.Х. Барьер как категория и его роль в деятельности / Р.Х. Шакуров // Вопросы психологии. – 2001. – №1. – С. 3–18.